

1. EP (LASTNOSTI, VRSTE, RAZVOJ)

LASTNOSTI:

- kopiranje sinonimnih izrazov
- epska širina
- razsipnost besedišča
- tekoč epski slog
- okrasni pridevki
- duševnega razvoja junaka ne prikaže, ker je značaj že dograjen, pač pa okoliščine
- najdaljša pripovedna pesnitev
- pisan v verzih
- obravnava javno sfero

- je najobsežnejša pripovedna pesnitev pri Grkih in Rimljanih spesnjena v heksametrih
- Ep se deli na **tri dele**:
  - o Uvod (že s prvim verzom prikaže bistvo stvari)
  - o Dokaz (napove kratko vsebino ali govori o viru pesnitve)
  - o Pripovedovanje (obsega opevanje osrednjih dogodkov, poseže takoj v sredo dogajanja)
- najpopolneje se je ep razvil v antiki, v 19. stoletju se je povsem umaknil romanu

VRSTE:

- junaški ali herojski (govori o nekem velikem in slavnem dogodku, ki je lahko resničen ali izmišljen) – Mahabharata, Ramajana, Iliada, Odiseja, Vergilova Eneida, Pesem o Nibelungih (srednjeveški ep), Krst pri Savici
- viteški ali srednjeveški ep – Pesem o Rolandu, Beowulf
- zgodovinski ep – Osvobojeni Jeruzalem (Tasso)
- religiozni ali verski ep – Dante: Božanska komedija
- satirični ali komični ep – Byron: Don Juan
- idilični ep – Finžgar: Triglav
- živalski ep – Goethe: Lisica zvitorepka

RAZVOJ

- najstarejši ep je Ep o Gilgamešu iz babilonsko- asirske književnosti
- najbolj znana epa sta Homer: Ilijada in Odiseja
- Ep so gojili skoraj v vseh obdobjih, a ga v 19. stoletju povsem nadomesti roman

2. PRIMERJAVA TRAGEDIJE IN KOMEDIJE

TRAGEDIJA: Izvira iz bedele tragos (= kozel) in ode (= pesem), zato je verjetno da so bili člani zpora sprva oblečeni v satire, ki so bili spremiševalci boga Dioniza.

- na začetku je bil samo en igralec in zbor
- posvečene so bile bogu Dionizu (žrtvovanje, ...)
- Ajshil je uvedel drugega igralca
- Sofokles pa tretjega igralca
- nosili so maske in dolge halje
- uprizarjali so jih ob določenih praznikih kot tekmovanje med tremi dramatiki
- nastopajo bogovi, polbogovi, kralji, junaki, ljudstvo je prisotno le kot zbor ali le v posameznih manjših vlogah (sel, stražar, pastir)
- je splošna igra z vzvišeno snovjo
- prikazuje resno in tehtno zgodovinsko ali izmišljeno dejanje
- junak je pomemben karakter, do 19. stoletja nujno iz visokega rodu
- imeti mora boljši karakter od povprečnih ljudi, a ne popolnega, saj ima šibko točko, zaradi katere doživi propad
- propade samo fizično, moralno in idejno zmaga (katarza ali očiščenje)

- katarzo naj bi doživeli v doživljanju sočutja in strahu
- ima zgradbo dramskega trikotnika
- enotnost kraja, časa in dogajanja

- **DELI TRAGEDIJE:**
  - o PROLOG: Govori samo en igralec
  - o PARODOS: Prihod zbora
  - o EPISODIJA: Prizor z igralci
  - o STASIMA: Spevi stopečega zbora
  - o EKSODOS: Odhod zbora iz odra
- Zbor ima pomembno vlogo ker med seboj povezuje dialoge, vsako dejanje ali prizor pa konča z modrostjo, ki ga da zgodba
- Zbor predstavlja glas ljudstva, igra vlogo povezovalca, komentatorja, razsodnika in didaskalij
- S Sofoklesom zbor zgublja nekdanj vodilno vlogo
- O tragediji je pisal Aristotel v Poetiki → pravi da mora biti pisana v verzih, nastopati morajo pomembne osebe in mora imeti dvogovor (+ katarza, sočutje in strah)

KOMEDIJA:

- razvila se je iz pijanskih obhodov (komos pomeni v grščini slavje ali bučni obhod, ode pa pesem)
- posmehuje se zanim predstavnikom takratnega političnega in kulturnega življenja
- pomembno vlogo imajo spletke in številni zapleti
- nastopajo povprečni ljudje iz ulice, ki so bolj ali manj karikirani
- lahko smeši, ne sme pa žaliti
- komedija ali veseloigra je klasična igra z veselo vsebino
- navadno ima satirično os, se komično zapleta, srečno razplete
- hoče vzgajati in zabavati
- slika vsakdanje življenje in njegove napake, katerim se smeje in jih obravnava kot sestavni del človekovega značaja
- lahko uporablja nižji pogovorni jezik
- KOMEDIJE: Plavt: Dvojčka, Shakespeare: Veliko hrupa za nič, Dvanajsta ura...
- Vrste komike. Karakterna, situacijska, besedna

3. BIBLIA: LITERARNI IN KULTURNI POMEN

- temeljno delo hebrejske književnosti
- knjiga vseh knjig, saj je s posredovanjem krščanstva postala ena najvplivnejših in najpomembnejših verskih, kulturnih, literarnih, ideoloških in političnih knjig
- vsebina je verska in je podlaga za krščansko in židovsko vero
- delimo jo na staro in novo zavezo
- **STARNA ZAVEZA:**
  - o Napisala v hebrejščini in deloma v aramejščini
  - o Govori o času pred Kristusom
  - o Imata 48 knjig
  - o Je zbirka različnih besedil sestavljena iz treh delov
  - o Deli: Postava ali Tora ali zakoni, Preroki in Spisi
  - o Pomembno mesto ima 5 Mojzesovih knjig – Pentatevh ali peteroknjije
- **NOVA ZAVEZA:**
  - o Napisana v grščini
  - o Nastajala v prvih stoletjih po Kristusu
  - o Deli: 4 evangeliji, Apostolska dela, Pisma, Razodetje
- **PREVODI:**
  - o Prvi: Septaginta – 70 prevajalcev, prevajalo v Grščino, 3./2. stol. pred Kr.

- o Vulgata – prevajal sveti Hieronim 4. stol. n. št.
- o Protestantski prevodi – v domače jezike
- o Jurij Dalmatin – 1584
- o Japljev prevod – 1784 – temeljil na Vulgati
- o Vse skupaj prevedena v okoli 850 jezikov
- **LITERARNE ZVRSTI V BIBLJI:**
  - o Epika – najmočnejša
  - o Lirika – najpomembnejša (Visoka pesem., psalmi: Iz globočine)
  - o bajka, pravljica, prilika, legenda, basen, anekdota, novela, povest, potopis...

4. RENESANSA

- 14. – 16. stoletje
- splošna umetnostna smer, ki pomeni preporod- ponovno odkritje, rojstvo
- najno je idejno vplival humanizem tudi antika
- ni bila zgolj obnova antike, saj je nanjo vplivala tudi srednjeveška kultura
- z renesanso povezujemo začetke zgodnjega kapitalizma, kmečki upori
- nastane nova mislenost, razvoj arhitekture, slikarstva
- poudarja dolgo zatajevano lepoto človeškega telesa
- nova odkritja in izumi (kompass, tisk: Guttemberg 1445)
- literatura in glasba se razvijeta v bogatem meščanskem in plemičkem okolju
- **SPLOŠNE ZNAČILNOSTI RENESANSE:**
  - o Pestrost vsebin in oblik (sonet, novela, roman)
  - o Prevladajo humanistične ideje
  - o Senzualizem
  - o Narava
  - o Individualizem
  - o Duševna lepota
  - o Esteticizem
  - o Viteško obnašanje
  - o Usmeritev v tostranskost
- **Razvijejo tri knjižne vrste**
  - o **Lirika:** sonet (Petrarca, Shakespeare), postane ponovno intimna
  - o **Epika:** srednjeveške terme renesančno oblikovane- ironija → ep (nacionalni, junaški, viteški- ljubezen in pustolovstvo), roman (Cervantes: Don Kihot), novela (Boccaccio: Dekameron)
  - o **Dramatika:** komedija in tragedija (Shakespeare- Elizabentinsko gledališče)

5. EVROPSKA IN SLOVENSKA NOVELA

DEFINICIJE NOVELE

- V antiki pomeni dodatek k zakonu
- Pozneje pomeni novico, vest, novost
- Z Boccacciem (utemeljitelj novele) postane umetnostna književna zvrst
- Novela je književna zvrst, in sicer krajsa ali srednje dolga pričoved v prozi. Zgrajena je po dramskem trikotniku z enim osrednjim dogodkom, ponavadi z enim glavnim junakom in s presenetljivim koncem. Napisana je v jedrnatem slogu brez epske širine.
- **SOKOLJA TEORIJA:** novela je zgrajena okoli nejega predmeta, ki igra vlogo središčne osebe ali osrednjega dogodka

PREDSTAVNIKI:

- Gogolj: Plašč

- Glavna oseba je Akakij Akakijevič
- Realistična novela z elementi groteske
- **Guy de Maupassant: Nakit**
- **Josip Jurčič: Telečja pečekna ; Simon Jenko: Tilka, Jeprški učitelj**
  - Stotnik Bitič
  - Začetnika novelistike pri Slovencih
  - Značajevka
  - Realistične novele
- **Franz Kafka: Preobrazba**
  - Moderna novela (simbolizem, nadrealizem, groteska)
- **Ivan Pregelj: Matkova Tina**
  - Ekspresionistična novela (razcepljeni jaz glavne osebe)
- **Prežihov Voranc: Samorastniki, Boj na poziralniku**
  - Socialni realizem
- **Ciril Kosmač: Tantadruj**
  - Moderna groteskna novela
- **Edvard Kocbek: Črna orhideja**
  - Eksistencializem
- **Ivan Cankar: Življenje in smrt Petra Novljana**

6. ROMAN IN NOVELA V RENESANSI

- definicija novele: glej gor

Boccaccio: Dekameron

- zbirka 100 novel zgrajena iz okvirnih in vložnih zgodb
- deka hemera > (gr) 10 dni
- pripovedujejo 7 deklet in 3 fantje, ki zbežijo pred kugo na podeželje (kuga v Firencah)
- vsak dan vsak pove eno zgobdo, skrivajo se 10 dni
- vsak dan so izbrali eno kraljico ali kralja, ki je določil temo dneva
- snov teh zgodb je največkrat erotična
- najbolj znana novela: Novela o sokolu
  - o 9 novela 5 dne
  - o osnova za vse ostale
  - o klasična novela
  - o glavna oseba je Frideriko se zaljubi v plemenito gospo Giovanno, kar je po pravilih viteške ljubezni dovoljeno in časntno
  - o renesančni slog
    - senzualizem (Friderikova zvesta ljubezen)
    - individualnost (Giovannina želja)
    - narava (zdravo življenje na podeželju)
    - duševna lepota (reven a kreposten)
    - esteticizem (Giovannina lepota, plemenitost)
    - vpliv srednjega veka (viteško obnašanje Friderika)

Cervantes: Don Kihot

- dva dela:
  - o 1. del: 1604
  - o 2. del: 1615
- novost romana je psihološki lik Don Kihota
- osrednji motiv je motiv ubožnega nižjega plemiča, ki so mu viteške knjige zmešale pamet

- junak gre v konflikt s svetom zato, da bi ga s svojo akcijo spremenil, a mu ta akcija spodeli in junak ob koncu tragično propade
- v liku Dulsineje je prikazal viteško ljubezen, vitezovo poslanstvo, motiv nesrečne ljubezni in ljubosumje
- Don Kihot je parodija na viteške romane
- Kaže se nasprotje med realnim in idealnim (Sančo Pansa in Don Kihot)
- Je tragikomicen
  - o **Komično:** spopad z mlini na veter, klanje nemočnih ovac, brivska posoda
  - o **Tragično:** vse mu spodeli...
- Prej je bil roman le nizanje dogodilščin sedaj pa lahko opazujemo tudi duševni razvoj junaka
- Z Don Kihotom postane roman klasična in tradicionalna oblika (najbolj se razmahne v realizmu in naturalizmu)

7. EVROPSKI ROMAN OD RENESANSE DO KONCA 19. STOLETJA

- **Cervantes:** *Don Kihot* (pustolovski in viteški roman)
- **Goethe:** *Trpljenje mladega Wertherja* (romantični, ljubezenski, pisemski)
- **Puškin:** *Jevgenij Onjegin* (roman v verzih, spleen, romantika)
- **Flaubert:** *Gospa Bovary* (objektivni realizem)
- **Dostojevski:** *Zločin in kazen* (psihološki realizem)
- **Tolstoj:** *Vojna in mir* (realistični zgodovinski roman)
- **Zola:** *Beznica* (naturalistični roman)
- **De Balzac:** *Človeška komedija* (Oče Goriot; naturalistični cikel 95 romanov)
- **Josip Jurčič:** *Deseti brat* (prvi slovenski roman)
- **Kersnik:** *Jara gospoda* (roman ali povest; med romantiko in realizmom)
- **Tavčar:** *Visoška kronika* (zgodovinski roman), Cvetje v jeseni

ROMAN

- V 12. stoletju je vse, kar ni napisano v latinščini, v 13. st. Pomeni nekaj izmišljenega, fantastičnega
- Nadomesti ep
- Velika obsežnost
- Dolg dogajalni čas
- Širok dogajalni prostor
- Številne književne osebe (lahko cele generacije)
- Glavna oseba se življenjsko in duhovno razvija
- Napisan v prozi, radkeje v verzih
- Namenjen intelektualcem
- Najbolj se razvije v realizmu (19. st)
- V 20. stoletju se pojavi moderni roman
- Tehnike pisanja: sintetična in analitična
- Lahko imajo tudi več delov (trilogija, tetralogija)

8. KOPITARJAVA IN ČOPOVA JEZIKOVNA NAČELA

- 19. stoletje (čas romantike)

KOPITAR

- jezikoslovec in cenzor (za slovanske in grške jezike)
- prva znanstvena slovnica v nemščini: Glagolita Clozianus (govoril Brižinskih spomenikih s komentarji, zagovarja panonsko teorijo)
- literatura za izobražence naj bi bila pisana v nemščini
- literatura za preproste ljudi v slovenščini

- pesniki naj bi se zgledovali pri ljudski poeziji
- prvi postavil zahtevo po enotnem knjižnem jeziku
- zahteval tudi nov črkopis (vsaka črka en glas)

ČOP

- zнал je 19 jezikov
- prvi literarni zgodovinar, ki je razdelil književnost po obdobjih
- po njegovem, naj bi tudi izobraženci brali v slovenskem jeziku- samo na ta način lahko kultiviramo jezik
- pesniki naj bi se zgledovali pri umetni evropski poeziji (ne več pri ljudskem slovstvu)
→ uresničil Prešeren

ČRKARSKA PRAVDA

- višek je dosegla 1833
- sodelovali so Kopitar, Danjko, Metelko : Čop
- metelčica- nekaj črk ohranil iz bohoričice, nekaj zamenjal s svojimi črkami (predvsem cirilskimi- za sičnike in šumnike), posebna znamenja za h, šč, lj & nj → vse skupaj je izgledalo precej neestetsko
- prepovedali so jo 1833
- danjčico so v šolah prepovedali 1838
- bohoričica je bila v veljavi do 1845, ko je bila (zaradi Ilirizma) sprejeta gajica

9. SPLOŠNE LASTNOSTI KOMEDIJE, VRSTE KOMEDIJE, VRSTE KOMIKE OB PRIMERIH IZ EVROPSKE KNJIŽEVNOSTI

- glej gor (vpr 2)

VRSTE KOMEDIJE

- **farsa ali burka** → gledališka igra z drastičnimi učinki, pogosto s satirično ostjo (srednjeveške farse, Cankar: Pohujšanje v dolini Šentflorjanski)
- **satira** → dela z ironijo, karikaturo, posmehom, ki napadajo socialno ali moralno škodljive ideje, razmere, pojave ali osebe, da bi jih razvrednotile
- **tragikomedija** → spaja tragično s komičnim, pogosto v obliki humorne tragike

VRSTE KOMIKE

- **situacijska** (Moliere: Tartuffe, Linhart: Ta veseli dan, Shakespeare: Komedija zmešnjav) → ali položajska sloni na presenečenjih, nesporazumih, zamenjavah in zmešnjavah, zaradi nje se dejanje nepričakovano zaplete
- **karakterna** (Moliere: Namišljeni bolnik, Tartuffe) → izvira iz smešnosti junakovega značaja, je izraznajviše umetniške sposobnosti
- **besedna** (Linhart: Matiček se ženi- Zmešnjava, Budalo...) → izvira iz pomena besed- besedne igre, narečja, tuji jeziki- ali iz izgovoejave besed- govorne napake, vzklik

10. PESNIŠTVO EVROPSKE ROMANTIKE

- zatekanje v preteklost in naravo
- sentimentalizem, pesimizem
- vzor pri Shakespearju, zanimanje za ljudsko slovstvo, srednji vek in eksotiko
- individualizem, razklanost
- poudarjanje svobode, odpor proti nacionalizmu
- poudarjanje iracionalnega (sanje)
- idilično pesništvo

- viharništvo, Sturm und Drang → upodobili so posameznika, ki se zaradi svobode upira političenmu redu, vodijo ga viharna čustva
- svetobolje ali svetožalje → Shopenhauer: Življenje je solzna dolina

RAZVIJE:

- romantična pesnitev (Bayron: Romanje grofiča Harolda)
- balada (Heine: Lorelaj)
- razmišljajoča pesem (Lermontov: Jadro)
- poezija grobov in noči (Bürger: Lenora)
- razvije se tudi oda, himna, sonet

ROMANTICNI SLOG

- Prevladuje liričnost (izpovedovanje čustev)
- Glavni motiv je narava, kar je paralela človekovemu počutju in duši
- Beg od realnosti v fantastičnost
- Junak je upodobljen kot **upornik** (v zahodnem svetu) ali kot **odvečni človek** (v vzhodnem svetu)

11. KNJIŽNI JEZIK V DOBI ROMANTIKE

- meteljčica
- danjčica
- razlike z bohoričico
- uvedba gajice
- poskuša se poenotiti knjižni jezik in izboljšati pisavo (črkarska pravda)
- **Kopitar** je trdil da naj bo osnova za slovenski knjižni jezik slovensko pisno izročilo protestantov in razsvetljencev; razvoj knjižnega jezika mora težiti k enotnemu knjižnemu jeziku za vse Slovence;
- **Fran Metelko** je leta 1825 napisal slovnicu (dolenjsko narečje) in priredil temu črkopis (metelčico), ki je bil zanimiv samo za znanstvene kroge → niti črkopis niti slovница nista vodila k enotnemu knjižnemu jeziku
- **Peter Danjko** – danjčica → tudi ni vodila k enotnemu knjižnemu jeziku, ker je imela nekatere črke iz cirilice
- **Matija Čop**: Ljudski jezik je vir za knjižni jezik, slovenska narečja imajo enako jezikovno osnovo; slovenski jezik se mora kultivirati, tako da bo lahko vsak, tudi najbolj izobražen Slovenec v svojem maternem jeziku lahko izpovedal svoja čustva in misli; napreddek Čop videl v poeziji, zato začel izhajati pesniški almanah **Kranjska čbelica** (slo visoka poezija)
- **Čop, Prešeren** – bolj naravne ideje – meteljčica in danjčica propadeta, do 1845 se 10 let spet piše v bohoričici, potem pa nastopi gajica
- **Gajico** je prvi dosledno uporabljal Bleiweis v časopisu Kmetijske in rokodelske novice – pisali Slovenci iz raznih področij, kar je terjalo poenotenje knjižnega jezika
- Marčna revolucija 1848 – Zedinjena Slovenija, ilirizem (umetna mešanica slo, hrv in srbsčine)
- Vpeljava novih oblik:
  - o **Luka Svetec** objavil v časopisu Slovenija 1849
    - iga ega
    - de da
    - šč namesto š
    - vert vrt
    - bratam bratom

12. ROMANTIKA V EVROPSKI KNJIŽEVNOSTI

- pesnišrvo: glej gor

PROZA

- sentimentalni roman (Richardson: Pamela in Clarissa)
- črni ali grozljivi roman (Poe: Maska rdeče smrti, Shelly: Frankenstein)
- roman v verzih (Puškin: Jevgenij Onjegin)
- pisemski roman (Goethe: Trpljenje mladega Wertherja)

DRAMATIKA

- zgodovinska dramatika (zgled: Shakespeare)
- drame z izjemnimi posamezniki, ki so sprti z družbo
- bralna drama (Goethe: Faust → za nov je vzel realno osebo torej tudi zgodovinska)

13. EVROPSKI REALISTIČNI ROMAN

KAJ ZANIMA REALISTA V NASPROTJU Z ROMANTIKOM?

- Sedanjost (romantika preteklost)
- Objektiven svet (ne beži v fantastiko, pravljice kot romantik)
- Socialno življenje
- Položaj človeka v družbi (ne svet v njegovi glavi)- kako je oblečen junak (obleka naredi človeka)
- Materialistična filozofija (romantik: idealistična filozofija- SCHOPENHAVER)
- Vsakdanje življenje

TIPI ROMANOV & PRIMERI:

- dolgi, družbeni, socialni, kmečki, vojni, delavski (proletarski)
- Pogosto so romane povezovali v cikle
- Najpomembnejše delo je Balzacova Človeška komedija, ki ima 95 delov (hotel je pokazat položaj ljudi)
- Flaubert: Gospa Bovary
- Dostoevski: Zločin in kazen
- Tolstoj: Vojna in mir (realistični zgodovinski roman)
- Zola: Beznica (naturalistični roman)
- De Balzac: Človeška komedija (naturalistični cikel 95 romanov ; Oče Goriot)
- Josip Jurčič: Deseti brat (prvi slovenski roman)
- Kersnik: Jara gospoda (roman ali povest; med romantiko in realizmom)
- Tavčar: Visoška kronika (zgodovinski roman), Cvetje v jeseni

14. KNJIŽNA SLOVENŠČINA V ČASU REFORMACIJE

- **prvi slovenski knjigi** → Primož Trubar: Abecednik, Katekizem 1550
- pisava je bila prilagojena sloenska različica nemške pisave → latinica (ne gotske črke), Trubar je uvedel posebna znamenja za sičnike in šumnike
- uporabljal je 2 črki za en glas (prej 3), a nedosledno
- veliko je uporabljal germanizmov
- mehka l in n → trda l in n
- jat → e ali ej
- trubaričico je popravl **Sebastjan Krelj** → bil je purist → izločil je germanizme, doljnske narečne besede in se tako probla čim bolj približati čitemu slovenskemu knjižnemu jeziku
- njegov črkopis je utemeljil **Adam Bohorič** v svoji (neznantveni) slovnici pisani v latinščini Articæ Horulae

15. DEKADENCA V EVROPSKI IN SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI

- dekadanca izhaja iz francoščine in pomeni propad, razkroj

ZNAČILNOSTI:

- skrajni individualizem in čista brezčutnost
- odpor proti konvencionalnosti meščanske družbe in njenim vrednotam
- beg v umetne paradiže
- doživetje naveličanosti, zdolgočasenosti (spleen)
- larppurlartizem
- povdarjanje erotike in misticizma
- ni več mimezis
- sinestezija (mešanje čutnih vtisov) – vidim glasove, slišim barve

PREDSTAVNIKI:

- Baudelaire – začetnik pesmi v prozi (Tujec)
- Oscar Wilde – Saloma
- Rimbaud – Samoglasniki

16. SIMBOLIZEM V EVROPI IN NA SLOVENSKEM

- je literarni slog, v katerem se literati izražajo s simboli
- Baudelaire – Sorodnosti – programski sonet simbolistom – moderni sonet, rimani sonet, ni ljubezenske teme, govor o naravi, sinestezija
- Posameznik mora znati vzpostaviti stik z globjo duhovo resničnostjo, ki se skriva za zunanjost vidno in otipljivo podobo stavari
- Dastopna mu je le po mistični poti, po poti intuicije ali šestga čuta, ki v drobnih konkretnih detajlih odkriva duhovno sporočilo in jih dojema kot simbole
- Ta resničnost najbolje upodablja umetnost, ki je vsa v znameju poudajene zvočnosti, nejasnih asociacij, skrivnostnih symbolov in sinestezij
- V franciji je postal vodilna smer z Moreasovim manifestom

PREDSTAVNIKI:

- Baudelaire
- Rimbaud
- Verlaine
- Mallarme
- Wilde
- Rilke (Panter)

17. MODERNA LIRIKA

PREDSTAVNIKI:

- Federico Garcia Lorca: Vitezova pesem – nadrealizem
- Rilke: Panter – simbolizem, predmetna pesem
- Kosovel: Slutnja – impresionizem
- Kosovel: Ekstaza smrti – ekspresionizem
- Kosovel: Kons 5 – konstruktivizem
- K.D. Kajuh: Bosa pojdiva dekle obsorej – poezija upora in revolucije
- Bor: Srečanje – poezija upora in revolucije (balada)
- Balantič: Zasuta usta – poezija upora in revolucije
- Menart, Zlobec, Pavček, Krakar, Kovič, Zajc, Strniša, Makarovič, Šalamun – intimizem, ekspresionizem, modernizem, ludizem

SMERI

- **Kubizem:** popolnoma uniči ustaljene forme, odpravi ločila, tok podzavesti...
- **Futurizem:** zazrti v prihodnost, poveličevali vojsko in vojno, tehniko, hoteli uničiti vso preteklost
- **Dadaizem:** zelo radikalna smer, zašla v skrajni nihilizem in anarhizem, prevladujejo primitivni glasovi in asociacije brez smisla
- **Ekspresionizem:** iz sebe so hoteli iztisniti svoje doživljanje sveta, zahtevajo etično očiščenega in prerojenega človeka, slog je poln grozljivih podob, pretiravanj, skrajnosti, kontrastov in barv
- **Nadrealizem:** narek misli brez nadzora, zatekanje v sanje, združevanje nenavadnih metafor, predstavlja književno in kulturno izročilo v imenu osvobojene podzavesti;
- **Eksistencializem:** ideja tujosti oz vrženosti v svet se je uresničevala z eksistencialističnimi občutji tesnobe in niča; razvije se v absurd

ZNAČILNOSTI

- Ni več posnemanja – mimezis
- Kršijo se slovnična pravila
- Eliptični stavki
- Poraba nejezikovnih prvin (matematičnih znakov..)
- Svoboden verz
- Asociacijska tehnika, tok zavesti, združevanje nenavadnih metafor

18. REALISTIČNI ROMAN 19. STOLETJA

- Charles Dickens: Oliver Twist
- Tolstoj: Vojna in mir – vojni
- Flaubert: Gospa Bovary
- Dostojevski: Zločin in kazen
- Tolstoj: Vojna in mir (realistični zgodovinski roman)
- Zola: Beznica (naturalistični roman)
- De Balzac: Človeška komedija (pomemben: Oče Goriot ; naturalistični cikel 95 romanov)
- Josip Jurčič: Deseti brat (prvi slovenski roman)
- Kersnik: Jara gospoda (roman ali povest; med romantiko in realizmom)
- Tavčar: Visoška kronika (zgodovinski roman), Cvetje v jeseni

19. EKSPRESIONIZEM V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI

- V prvi polovici 20. stoletja
- **PREDSTAVNIKI:**
  - S. Kosovel: Slutnja
  - S. Grum: Dogodek v mestu Gogi
  - I. Pregelj: Matkova Tina
  - Zajc: Črni deček, Veliki črni bik
- Izraža dvom in razočaranje nad industrializacijo in urbanizacijo, zahteva duhovno preroditev človeka in sveta
- Umetnik se zavzema za intenziteto doživljanja in jezika, za eksplozivnost in skrajno jezikovno zgoščenost
- Popolno razklanjanje in popačenost, očutje groze in kaosa
- Umetnost naj bi dejavno izražala in sodelovala pri spremnjanju človeka
- Pojavi se kot reakcija na racionalizem in naturalizem
- Pojavijo se raztrgani stavki, pomembni pa so tudi zvočni elementi (lirika)
- **Dramatika:** modernizirano gledališče, pomembna postane scena, več didaskalij kot dialoga, svetlobni in akustični učinki, groteska

- **Proza:** razcepljeni jaz glavne osebe, pripoved zgrajena v kosih, dogajalni čas je natančno določen, povdarjeno nasprotje med duhovno voljo in telesno močjo, odsekani in kratki stavki, nenavadne besedne zveze
- **Lirika:** kontrasti, močne barve, Bik je simbol moči, a gre tu za občutek nemoči (spomni se na Rilke: Panter), Ekspresivni pridevniki, Svoboden verz, ritem dosega s ponavljanji, svobodna rima

20. SLOVENSKA KRATKA PRIPOVED MED 1. IN 2. SVETOVNO VOJNO

- Pregelj: Matkova Tina
- Voranc: Samorastniki, Boj na požiralniku
- Kranjec: Režonja na svojem
- Kosmač: Tantadruj
- Socialni realizem, ekspresionizem, naturalizem (Boj na požiralniku)
- Novele – zbrane v knjigi Od Preglja do Kosmača

21. SESTAV SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA BESEDIŠČA (RAZMERJE MED KNJIŽNIM IN NEKNJIŽNIM JEZIKOM, ŽIVLJENJE BESED)

SOCIALNE ZVRSTI SLOVENSKEGA JEZIKA

- **KNJIŽNI JEZIK** → skupen vsem, se ga naučimo
  - Zborni jezik
    - Pišemo in beremo (deklamiramo, recitiramo, govorimo na pamet)
    - Besede in pravila so zapisana v jezikovnih priročnikih
  - Knjižni pogovorni jezik
    - Od zbornega se loči po izgovorjavi (ne upoštevanje nedoločnika, izpuščanje vokalov)
    - Samo govorjeni (nepripravljeni pogovori)
- **NEKNJIŽNI JEZIK** → prostorsko in inetresno omejen
  - Pokrajinsko pogovorni jezik
    - Govorijo v večjih območjih (ljubljana, Celje, Maribor...)
    - pogovorih z osebo iz iste pokrajine
    - pokrajinskoobarvan
  - Narečja
    - govorijo v manjših območjih
    - okoli 50
    - 7 narečnih skupin (koroška, primorska, rovtarska, gorenjska, dolenska, štajerska, panonska)
  - interesne govorice
    - sleng → med mladimi, se hitro spreminja
    - žargon → med osebami istega poklica/ iste stroke
    - argo ali latovština → skrivni jezik zaključenih družb (noben ga ne razume razen njih)

FUNKCIJSKE ZVRSTI

- splošno pogovorni jezik
- publicistični
  - uporaba publicizmov (stalnih besednih zvez)
- strokovni
  - praktično strokovni
    - namenjen širšemu krogu
    - uporablja strokovne izraze

- navodila za uporabo, kuhrske recepti
- o poljudnoznanstveni
  - namesto tujk uporablja slovenske ustreznice
- o znanstven jezik
  - uporaba tujk
  - zapleten
  - namenjen ožji javnosti

22. JEZIKOVNA KULTURA, JEZIKOVNA POLITIKA, JEZIKOVNA ASIMILACIJA

- Jezik je temeljno sredstvo sporazumevanja → z njim tvorimo besedila, jih sprejemamo in razumemo od drugih
- Poznamo ustna in pisna besedila ter besedni in nebesedni jezik
- Slovenščina je uradni jezik v Republiki Sloveniji, ki ga govori večina prebivalstva
- Kot materni jezik se ga naučimo prvega
- Z jezikom se identificiramo in njegov razvoj je pomemben za razvoj celotnega naroda in narodne zavesti → slovenščina je tudi jezik in simbol narodne kulture
- Na Primorskem in v Prekmurju je slovenščina drugi jezik, ker je tam narodna manjšina → na tistih območjih so vsi napisi dvojezični

ASIMILACIJA

- Se pojavi med manjšinami, ko želi dominantna jezikovna skupnost na različne načine preprečiti manjšini ohranitev in razvoj maternega jezika
- Asimilacijski pritiski so različni: nezadostna izobrazba v maternem jeziku, ni dvojezičnih napisov, seleksijski postopki pri iskanju zaposlitve...
- Slovenci so bili deležni veliko poskusov germanizacije, madžarizacije in italijanizacije
- Ustava RS zagotavlja vsem avtohtonim Slovenskim prebivalcem skrb, varuje in zagotavlja jim vse pravice, pospešuje in ohranja njihove stike z domovino
- Slovenci imamo **3 manjštine**
  - o V Italiji → Tržaška, Goriška, Beneška Slovenija, Rezija, Kanalska dolina
  - o V Avstriji → na Koroškem in Štajerskem
  - o Na Madžarskem → Porabje
- Tudi Slovenci v zamejstvu se **kulturno udejstvujejo** → izhajajo mnogi časopisi, ustanavljajo se društva, gledališča, folklorne skupine, mnogi zamejski Slovenci so postali priznano tudi v domovini – Lipuš: Zmote dijaka Tjaža

23. JEZIKOVNE SKUPNOSTI IN JEZIKOVNA ASIMILACIJA

KENTUMSKA SKUPINA:

- **GERMANSKI**
  - Nemški, Angleški, Nizozemski, Flamski, Danski, Norveški, švedski,
- **ROMANSKI**
  - Italijanski, Furlanski, Retoromanski, Provansalski, Francoski, Španski, Katalonski, Portugalski, romunski
- **KELTSKI**
  - Irski, Bretonski, Velški, škotski
- **GRŠKI**

SATEMSKA SKUPINA:

- **INDIJSKI**
  - Hindujski, Urdujski, Bengalski, maratski
- **SLOVANSKI**
  - **V:** ruski, beloruski, ukrajinski
  - **Z:** poljski, Lužiško srbski, češki, slovaški
  - **J:** slovenski, hrvaški, srbski, makedonski, bolgarski
- **ARMENSKI**

- **ALBANSKI**
- **BALTSKI**
  - Litovski, letonski
- **IRANSKI**
  - perzijski, kurdske, afganistanske

24. SOCIALNI REALIZEM V SLOVENSKI PRIPOVEDNI PROZI

- Glej gor!
- Tematsko so prikazovali kmečki svet gruntarjev, kajžarjev, kmečkih proletarcev in sezonskih delavcev
- Opozarjal je na socialne, nacionalne in politične probleme med obema vojnama
- Kranjec: Režonja na svojem
- France Bevk: Kaplan Martin Čedermac
- Voranc, Kosmač, Potrč

25. RAZVOJ EVROPSKEGA GLEDALIŠČA OD ANTIKE DO KLASICIZMA

- **ANTIČNO GLEDALIŠČE**: odprto, polkrožno, orkestra (= okroglo plesišče, kjer se je gibal zbor), sredi tega je bil Dionizov oltar za začetno daritev, Orchestra je bila na eni strani zaključena z leseno zgradbo (skene), kjer so se dogajale najbolj skrite stvari (umori) in kjer so hranili razne rekvizite in tehnična pomagala. Gledališče je imelo dva dohoda – parodos (za prihod zpora na oder); predstave so trajale ves dan, igrali samo moški, maske, hodulje, v Epidavru (= največje ohranjeno gledališče) so lahko sprejeli do 30.000 gledalcev, igrali komedije, tragedije, satirske igre
- **SREDNJI VEK**: dramatika ima verski značaj, gledališč niso poznali, igrali so igre na trgih, liturgične igre so bile v latinskem jeziku, od 10. stol. dalje tudi v nacionalnih; z versko tematiko so pasjoni, misterije, mirakli in moralitete (igre o boju med duševno čistostjo in grehom v alegorijah); posvetna dramatika razvije farso (= norčevanje iz verskega in političnega dogajanja) in burko (= komična igra; Burka o jezičnem dohtarju)
- **RENESANSA**: renesančno ali elizabetinsko gledališče – gledališče je bilo osmerokotne oblike s tremi vrstami za gledalce, v sredini je bil oder, ki je imel balkon in odprtino s premičnim pokrovom, scena je bila preprosta, rekvizitov je bilo malo; igrali so samo moški – poklicni igralci, mask ni bilo, so bili pa bogati kostumi, bilo je odprto za vse družbene sloje, igrali so podnevi; ni bilo odmorov med prizori

26. KNJIŽEVNE SMERI 20. STOLETJA

- **nova romantika** (moderna) → Cankar, Župančič, Kette, Murn
- **Dekadenca** → Wilde: Saloma, Cankar: Na klancu (2. poglavje, ko se Francka zaljubi v slikarja)
- **Simbolizem** → Baudelaire: Sorodnosti, Cankar: Na klancu
- **impresionizem** → Kette: Na trgu, Murn,
- **kubizem, futurizem, dadaizem**
- **ekspresionizem** → Kosovel, Pregelj: Matkova Tina
- **nadrealizem** → Lorca: Vitezova pesem, Udovič: Fantazija v mestu na vodi
- **eksistencializem** → Sartre: Zaprta vrata, Camus: Tujec, Kocbek: Črna orhideja
- **socialni realizem** → Voranc, Kosmač,

- **književnost upora in revolucije** → Karel Destovnik Kajuh, Matej Bor
- **intimizem** → Kovič, Menart, Minatti, Pavček, Krakar
- **neoekspresionizem**: Zajc, Strniša, Taufer
- **modernizem** → Svetlana Makarovič, Ervin Fritz
- **ludizem** → Salamun
- **reizem** → Šeligo: Triptih Agate Schwartzkobler
- **postmodernizem** → Boris A. Novak: Zima

27. GROTESKNO V MODERNI SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI

- Groteska je mešanica nenavadnih, popačenih, trpko komičnih, grozljivo smešnih, norčavih, ironičnih podob, ki piscu omogočajo opazno preoblikovati sliko realnosti
- Razvije se zlasti v romantiki, v moderni literaturi upodablja odtujeno, absurdno stvarnost
- **Grum: Dogodek v mestu Gogi**
  - Osebe so spačene kot lutke, so karikirane
  - Popačenost je v svetu (čas izgubi svojo vlogo, dogodki potekajo neodvisno)
- **Strniša: Večerna pravljica**
  - Od začetka pesmi se stopnjujejo
  - Kamne, pajke, gobe pesnik prikazuje na povsem popačen način, pretirava in s tem učinkuje komično
  - kamni na tankih nogah, ljudje spijo kot sive miši
- **Jančar: Veliki briljantni valček**
  - V nogi se mu zaredijo črvi
  - Odrežejo mu noge
  - Alkoholizem zdravnika
- **Taufer: Koncert v naravi**
  - Tipajoče oči, ona s pločevinastimi nogami, ona razstavi noge akvarij odkrije...
  - Celotna pesem je ena sama groteska

28. INTIMIZEM V POVOJNI SLOVENSKI LIRIKI

- 50- 60
- je tok v sodobni književnosti, ki poudarja notranja občutja in razpoloženja posameznika v konfliktinem razmerju z zunanjim resničnostjo
- v ospredju je zasebnost, narava, človek, ljubezen, občutja razočaranja, melanolije, dvoma, hrepenenja po lepih sanjah
- 53: Pavček, Zlobec, Kovič in Minati: **Pesmi štirih** → prelom v poeziji
- 51- Kocbek: **Strah in pogum** (v njej: Črna orhideja) → prelom v prozi
- zgledovali so se po novoromantikih
- postopno opušča slovnična pravila, pravilni verz, kitico, rimo
- obnovljen simbolizem: Cene Vipotnik, Jože Udovič, Andrej Hieng (Grob)

29. SIMBOLIZEM V SLOVENSKI LIRIKI 20. STOLETJA

PREDSTAVNIKI:

- **Murn: Pesem o ajdi** – simbolistična, kmečka (kmečko življenje, običaji, ponavljajoč cikel kmečkega življenja) . Ajda je simbol cikla kmečkega življenja, čarovnica – simbol zime
- **O. Župančič: Vihar** (vihar kot prispevka erotičnega ljubezenskega dogodka), Poetu, Geslo, V noč, Večerna vizija..; **Ti skrivnostni moj cvet** (roža mogota kot simbol ljubezni, pesniškega navdiha), **Zvečer** (goloba – simbol ljubezni)
- **K. Kovič: Južni otok** (otok je lahko prispevka uresničljivosti sanj iz človekovega življenja, nekaj lepega, toplega, krasnega (zbirka Labrador))

30. SODOBNA SLOVENSKA DRAMATIKA

- **intimizem** (Matej Bor, Vitomil Zupan, Anton Ingolič)
- **zgodovinska dramatika** (Bratko Kreft)
- **družbenokritična, meščanska drama** (Bratko Hofman, Matjaž Zupančič)
- **poetične drame ali absurdne igre** (Smole: Antigona)
- **modernizem** (Peter Božič → junaka groteskno popredmeti)
- **postmodernizem** (Jančar: VBV)
- v 60. letih pride v ospredje posameznik z drugačnimi socialnimi in etičnimi vrednotami, njegov spor z družbo in s samim seboj
- pišejo komedije in tragedije
- dramatika odseva duhovno izpraznjenost sodobnega sveta in hrepenenje po drugačnem življenju, iskanje nove identitete
- ZVRSTI: parodije, komedije, tragedije, groteske, politične, skoraj dokumentarne drame
- po drugi svetovni vojni pod vplivom tujih dramatikov → vpliv: absurd, antidrame, filozofske drame
- **SNOV:** od mitološke (himnične, Ivan Mrak), zgodovinska drama, vojne drame, socialna tematika, poetična drama (Smole, Zajc, Strniša)
- glavna predstavnika **komedije**:
  - o Tone Partljič: Ščuke pa ne
  - o Vinko Moderendoerfer

LITERARNE SMERI:

- Najprej socialni realizem (Ivan Potrč – Krefli – kmečka problematika, zadruge)
- Eksisencializem (Smole – Antigona, Primož Kozak – Afera, Legenda o svetem Che)
- Konec 60. let – modernizem (Peter Božič: Vojaka Jošta ni, Dušan Jovanovič) → nelogičnost, razbitost fabule, groteska
- 80. leta – postmodernizem (Drago Jančar)

31. SLOVENSKA DRAMATIKA 20. STOLETJA

glej gor!

32. SLOVENSKO PESNIŠTVO PO 2. SVETOVNI VOJNI

- takoj po koncu vojne je še vedno v ospredju **graditeljska poezija** → socialistični realizem
  - o pesniki so morali pesniti kakor jim je narekovala država
  - o pisali so pesmi, ki so propagirale socializem, skupnost; nobenega pomeni ni bilo na individualnosti)
- 1953 se rodi **intimizem** – Pesmi štirih (Pavček, Menart, Zlobec, Kovič)
  - o izpovedi notranjih občutij, razpoloženj posameznika, ki nosi svojo usode (ni le del družbe)
  - o pridružijo se jim Krakar, Vergil, Minatti
  - o naslanjali so se na izročilo novoromantikov
- **modernizem** (neoeksprezionizem) nastane okoli leta 60
  - o to je obdobje alienacije
  - o naslanjajo se na eksistencializem
  - o izražajo svoja življenjska spoznanja skrajno neosebno, skozi obup, trpljenje, absurd
  - o najpogosteša tematika so tesnoba, groza, ujetost, nemoč, dvom o smislu dejanja in ljubezni
  - o začnejo opuščati skladnjo, ločila, verz, rimo in ritem

- o Zajc, taufer, Strniša
- **Ludizem**
  - o V 70 letih
  - o V tem svetu ni vel smisla in vse kar ti ostane je le gola igra z besedami
  - o Popolna opustitev skladnje, velike začetnice, ločil, členitev na kitice
  - o Šalamun, Jesih, Dekleva (haikuji)
- **Postmodernizem**
  - o Pojavlja se v 80 letih v Južni Ameriki
  - o Značilna je enciklopedičnost, samonanašalnost, medbesedilne navezave na predhodnike, citatnost, ironija, spreobračanje besed
  - o Vizualna poezija (Novak: Bla)

33. DRUGA SVETOVNA VOJNA V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI

- Kocbek: Strah in pogum (Črna orhideja)
- Zupan: Menuet za kitaro
- Kovačič: Prišleki
- Kosmač: Balada o trobenti in oblaku

34. MODERNI EVROPSKI ROMAN

- Fabula je razbita, nejasna in nepomembna, potrebna le še za sporočanje in razlaganje notranjih doživljajev
- Tok zavesti in asociativna tehnika
- Mešanje časovnih perspektiv
- Vpliv psihoanalize
- Notranji monolog
- Neupoštevanje slovničnih pravil, opuščajo rabo ločil, velike začetnice
- Značilna je osebna priповед in avtobiografičnost

SMERI:

- Eksistencializem in absurd
- Postmoderneizem (Eco)
- Reizem (Šeligo- naš)

PREDSTAVNIKI:

- Proust: Iskanje izgubljenega časa (V Swanovem svetu- Combray)
- Joyce: Ulikses
- Kafka: Proces, Grad, Amerika
- Camus: Tujec
- Umberto Eco: Ime rože

35. ANTIČNA TRAGEDIJA

Glej vprašanje št. 2

36. POSEBNOSTI PRENOSNIŠKIH ZVRSTI (PRIMERJAVA MED ZAPISANIM IN GOVORJENIM BESEDILOM)

Prenosniki so: vidni, pisni, slušni

PROZODIČNE PRVINE → govorjeno besedilo → šlušni prenosnik

- **POUDAREK**

- V stavku naglasimo eno besedo (nosilko pomena) močneje kot druge
- Načelo aktualnosti (katera ima največji pomen) → odvisno od sporočevalca
- Ponavadi poudarjena nova beseda (na koncu povedi)
- Problem: interpretacija pesmi

- **INTONACIJA**

- PADAJOČA → končujejo pripovedne povedi & dopolnjevalne vprašalne povedi- str. 51
- NARAŠČAOČA → odločevalne povedi (začnejo z ali; odgovor= da/ ne)
- KONČNA INTONACIJA:
  - Padajoča (s pikom; v dopolnjevalnih vprašalnih povedih z ?)
  - Rastoča (?)
  - Vzklična (!)
- NEKONČNA INTONACIJA (padajoča ali naraščajoča → glej poglavje o tvarni sestavi besedil)
  - Česa ne poveš!
- VZKLIČNA: če pripovedne & vprašalne povedi izgovarjamо s čustveno zavzetostjo)- rastoče- padajoča

- **PREMORI**

- Različno dolgi
- Najdaljši- med odstavki
- Kraši ob končnim ločilom
- Najkraši ob nekončnih ločilih (vezjica)

- **HITROST GOVORA**

- Odvisna od čustvenega / telesnega stanja
  - Žalosten- počasi
  - Vesel- hitro
  - Otroci ponavadi hitreje od starejših ljudi

- **REGISTER**- katera tonska višina

- Ženske višje
- Od E- A- srednji register- vsi tako govorijo
- V nižjem registru govorimo slavnostne govore ali če smo utrujeni
- V višjem: trema, če govorimo z otroki

- **GLASOVNA BARVA**

- se spreminja glede na oblikovanost ustne votline
- z barvo izrazimo čustva (žalost, veselje)

NAPISANO BESEDILO → pisni prenosnik

- možna interpretacija na več možnih načinov
- enosmerno besedilo (ne dobiš povratne informacije kakor pri pogovoru)
- pravilna knjižna slovenščina

NARISANO → vidni prenosnik

- carmen figuratum (k besedilu je dodana je estetska vloga)
- vidna pesem → v sodobni liriki
- nekaterim slikarjem slika ni dovolj, zato morajo zraven napisati tudi besedilo

37. INDOEVROPSKI PRAJEZIK, PRASLOVANŠČINA, SLOVENŠČINA

NASTANEK INDOEVROPŠČINE

Zaradi podobnosti med večino evropskih jezikov in nekaterimi azijskimi jeziki domnevajo, da je obstajal skupni jezik, ki naj bi ga govorili sredi 3. tisočletja pred Kristusom. S preseljevanjem naj bi se razširil iz Indije proti Evropi, ker pa so potem plemena začela izgubljati stik drugo z drugim so se jeziki začeli razvijati posebej, kljub temu pa so nekatere podobnosti opazne še danes. Glede na razvoj delimo jezike na kentumske (zahodne) in satemske (vzhodne) jezike, glede na izgovorjavo besede 100.

PRASLOVANŠČINA

Razvila se je iz indoevropskega praezika. Po razpadu te skupnosti (zaradi selitve) je imela tesnejše stike z indoiranško in germansko skupino, najtesnejšo povezavo pa je imela z baltoško jezikovno družino. Domovina praslovanščine je bilo ozemlje med Baltskim in Črnim morjem (porečje Dnjepr, Dnjestra & Visle). Domnevno se je njen razvoj začel med 5. in 7. stoletjem pred Kristusom.

Nekatere značilnosti:

- o Trd in mehčan izgovor soglasnikov (l, t, p : l', t', p')
- o Dolgi ē (jat)
- o Nosna samoglasnika ě in ,o

NASTANEK SLOVENŠČINE

Predniki Slovencev so na današnje ozemlje prišli v 6. in 9. stoletju. Govorica se je počasi spremenjala in je ohranila nekatere posebnosti (dvojino). V Brižinskih spomenikih so glasovne značilnosti praslovanščine le deloma ohranjene → gre za zapis zgodnjega slovenskega jezika!!

STARĀ CERKVENA SLOVANŠČINA

To je bil knjižni jezik, ki sta ga oblikovala brata Ciril & Metod iz Soluna. K nam sta prišla oznanjati krščansko vero in sta prevedla bogoslužne knjige. Njuni rokopisi so bili zapisani v glagolici.

PANONSKA TEORIJA

Ciril & Metod sta prišla v stik tudi s predniki panonskih Slovencev → od njih prevzela v staro cerkveno slovanščino nekaj besed. KOPITAR & MIKLOŠIČ sta zato predvidevala, da je bila živa govorna podlaga stare cerkvene slovanščine govorica panonskih Slovencev → stara cerkvena slovanščina najstarejša zapisana slovenščina.

MAKEDONSKA TEORIJA

Vatroslav Jeglić in Vatroslav Oblak sta znanstveno dokazala, da je podlaga stare cerkvene slovanščine makedonsko narečje okolice Soluna (ta teorija se priznava še danes).

38. ROMANTIČNA, REALISTIČNA IN MODERNA BALADA

- Beseda izvira iz *ballada* kar pomeni plesno pesem
- Značilno je baladno (temačno) vzdušje
- Je lirsko besedilo
- Ima tragičen ali pomirljiv konec (ljudske balade obstajajo v variantah in imajo lahko tudi srečen)
- Razvije se v srednjem veku (Villon → razvije veliko in malo balado)
- Ločimo moško (Rošlin in Verjanko) in žensko balado (Lepa Vida) → vsaj v ljudskem slovstvu

ROMANTIČNA

- Značilnosti romantike glej gor!!!
- **Heine: Lorelaj**
- **Bürger: Lenora** → prva umetna balada, prevedel Prešeren
- **Prešeren: Povodni mož**
- **Prešeren: Neiztrohnjeno srce**

REALISTIČNA

- **Aškerc: Mejnik**
- Značilen je dialog, stvarnost
- realističen kraj & čas dogajanja, nastopajo realne osebe
- dramatična zasnova (kratka zasnova, daljši zaplet, vrh in razplet pa zelo kratka)
- zgoščenost, ni več leporečenja, ampak se jezik že približuje vsakdanjemu govoru

MODERNA

- **Bor: Srečanje**
  - o Posvečena partizanki Nini
  - o Nastala kmalu po koncu vojne
  - o Bila objavljena v zbirki Pesmi
  - o Lirska subjekt bi se rad odrešil nedoumljive groze in nesmisla njene smrti
- **Kosovel: Ekstaza smrti**
  - o Vizionarna ekspressionistična balada
  - o Značilna izostrena občutja in izraz, dinamično nasprotje, disharmonija
  - o Najprej mora vse propasti, šele potem bo mogoče ustvariti novega
  - o očiščenega človeka

39. SLOVENSKO PESNIŠTVO V DRUGI POLOVICI 19. STOLETJA

- Obdobje med romantiko in realizmom (oz. Slovenski realizem)
- Pesništvo se je oblikovalo v odnosu do Prešerna → Stritar je uveljavil Prešerna kot vrhunskega pesnika
- Najpogostejsa je ljubezenska tema, a jo prikazujejo bolj stvarno in na podlagi osebnih doživetij
- Pesnik postane ustvarjalec, ki razmišlja o svojih doživetjih in čustvih (ni več vzvišen in z nekim posebnim poslanstvom)
- Veliko je tudi domovinske tematike
- Satirično odzivanje na družbene dogodke
- Vrnitev k preprostejšim pesniškim oblikam iz ljudskega slovstva ali celo nekitične pesmi
- Najpomembnejši pesnik je bil **Simon Jenko**
  - o Preproste oblike
  - o Je vezni člen med Prešernom in Župančičem
  - o Cikel pesmi Obujenke (ljubezenske, uvodna je še romantična, ostale se že približujejo realizmu) in Obrazi (20 oštevilčenih in neoštevilčena uvodna pesem, govorijo o naravi in o minljivosti človeškega življenja)
- Edini predstavnik epike je **Anton Aškerc**
  - o Preoblikoval je balado in romanco ter ju približal realizmu
- Najbolj priljubljen je **Simon Gregorčič**
  - o **Človeka nikar**
    - Je moderen psalm, ki je tudi hvalnica Bogu, ni pet & ni paralelizma členov, ima samo eno kitico
    - Zasledimo svetobolje ali svetožalje (romantično)
  - o **Soči**
    - Je domovinska

- Značilnost: posebitev
- Zgrajena na kontrastih
- Preroška pesem (napoveduje 1. vojno)

40. SLOVENSKA NOVELA V 19. STOLETJU

- **PREDSTAVNIKA:**
  - o J. Jurčič: Telečja pečenka
  - o S. Jenko: Tilka
- to sta dve značajevki ali obraza ali sliki
- Jenko in Jurčič sta začetnika novelistike v slovenski književnosti

- **TELEČJA PEČENKA:**
  - o Bitič:
    - Oficir v pokolu, 50 let
    - Ob 6h zvečer šel v krčmo pri Zeleniku na pečenko
    - enkrat videl kakšna umazana kuharica mu pripravlja pečenko, da se mu je ta potem zagabila in ni več tam jedel
    - mesarjevo ženo je nagovoril, da naj v njegovem imenu zasnubi mlado sluškinjo in potem nehote slišal njun pogovor, kjer je sluškinja rekla da je on navaden kramp in ga ne vzame za nobeno zlato
    - prizadet se je napol in zadela ga je kap → smrt zaradi duševnih pretresov
  - o realistična značajevka – realistični opisi oseb, humorne pripombe (distanca avtorja)
  - o dramatični sedanjik – ko krčmarica prinese pečenko
  - o 5 kratkih poglavj
  - o oznaka obraza: zajema meščansko življenje
  - o KAJ JE NOVELISTIČNEGA V DELU:
    - v ospredju je ena sama oseba
    - pomembni sta dve usodni situaciji (Bitič vidi kdo mu peče pečenko, mlado dekle ga zavrne)
    - zgradba je dramsko osredotočena in zgoščena
    - konec je presenetljiv

- **TILKA:**
  - o 25-letni fant
  - o edinec mladega kmeta, telesno pohabljen, duševno nerazvit
  - o misil le to, kaj mu bo skrbna mati skuhalo
  - o krive noge – oproščen vojaščine
  - o mati zboli, oče hoče da se Tilka poroči – nevesta: Pahovčeva iz sosednje vasi – jo šel zasnubit – očetove široke hlače – se mu smeje → osramočen zbeži
  - o Jenko s svojimi tremi kratkimi zgodbami (še Jeprški učitelj in Spomini) predstavlja začetek novele na Slovenskem, saj je pred njim praktično ni bilo
  - o 3 poglavja
  - o NOVELA:
    - zgradba: prvi dve poglavji imata predstavitevno vlogo, tretja nas vodi v vrh novele → beg domov predstavlja razplet in razsnovo
    - malo oseb
    - malo motivov
    - odločilna situacija ali vrh
    - psihološka novela (dogajanje v Tilkovi notranjosti)

41. POVEST V SLOVENSKEM REALIZMU

PREDSTAVNIKI:

- Ciglar: Sreča v nesreči (prva slovenska povest)
- Jurčič: Domen, Sosedov sin, Jurij Kozjak, slovenski janičar
- I. Tavčar: Cvetje v jeseni
- I. Tavčar: Med gorami (Slike iz Loškega pogorja) – 12 novel in povesti (npr. Šarevčeva sliva, Posavčeva češnja)
- Stritar: Rosana

- Tavčar sodi v poetični realizem: 1881-1895 – opisovanje socialne problematike
- Jurčič sodi v romantični realizem → čuti se še vpliv romantike v nekaterih likih (Kvas)
- ravni v realizmu slovenska književnost doživi razmah kratke pripovedne proze – snovi je dosti, pa spet ne toliko da bi na veliko nastajali romani
- tudi značajevke so neke vrste povesti (psihološke novele) – Telečja pečenka, Pipa tobaka, Božidar Tirtelj
- pojavi se tudi feltonistična kratka proza, ki se odziva na aktualne dogodke (o določeni predstavi...)

42. PSALM IN ORIENTALSKA KNJIŽEVNOST

PSALM

- Je značilna **biblijska pesniška vrsta** izrazito verskega, včasih tudi domovinskega značaja. Razkriva posameznikovo razmerje do Boga; izraža tožbo, prošnjo, pokoro, čaščenje, hvalo in zahvalo. Psalme odlikuje bogat figurativni slog z izraznimi sredstvi, kot so metafore, metonimije in razne figure (ogovor, vzklilk, retorično vprašanje, antiteza, stopnjevanje, paralelizem členov)
- Peli so jih ob spremljavi brenkala
- Nastali so v Izraelu od 10. do 2. st. pr. Kristusom. Izročilo jih je skoraj polovico pripisalo **kralju Davidu**, ki je živel okoli leta 1000 pr.Kr. Bili so pomembna sestavina judovskega bogoslužja, pozneje jih je prevzelo krščanstvo. V Bibliji so del Stare zaveze: 150 tovrstnih besedil vsebuje Knjiga psalmov ali Psalter, najobsežnejša knjiga starojudovskega pesništva. Po **vsebini** so spokorniški, kraljevski in zgodovinski, psalmi nedolžnosti, psalmi postave (zakona) in psalmi modrosti.
- Prošnja iz globočine (**De profundis**, Psalm št. 130): eden od spokorniških psalmov – žalostinke, v katerih se človek zaradi svoje grešnosti obrača k Bogu in ga prosi za odpuščanje in naklonjenost
- VRSTE PSALMOV:
  - o spokorni
  - o zgodovinski
  - o kraljevi
  - o psalmi modrosti
- **MODERNI PSALM:** Kajetan Kovič: Psalm (zbirka Korenine vetra 1961) – hvali prvinskost živali (nagon), žival je onkraj dobrega in zla, človek je »animal rationale«, približuje se ritmizirani prozi, zapletena rima, svoboden verz..

ORIENTALSKA KNJIŽEVNOST

- NAJPOMEMBNEJŠI PREDSTAVNIKI ALI DELA
  - o **Egipčanska književnost:** Himna sončnemu božanstvu (vplivala na nastanek biblijskih psalmov)
  - o **Babilonsko-asirska književnost:** Ep o Gilgamešu (najstarejši junaški ep v svetovni književnosti!)

- o **Arabska književnost:** knjiga modrosti Kalila in Dimna (zbirka zgodb in basni); Tisoč in ena noč (zbirka pravljic, živalskih zgodb, basni, parabol, anekdot in povesti – Šeherezada in Šahrijar; npr. Zgodba o grbavem pritlikavcu); Koran
  - o **Perzijska književnost:** Omar Hajam: zbirka Rubajati
  - o **Indijska književnost:** Mahabharata, Ramajana (obsežna epa)
  - o **Kitajska književnost:** Li Bai: Trije pajdaši, Počitek na gori, Konfucij: Pogovori
  - o **Japonska književnost:** Macuo Bašo – haikuji
  - o **Hebrejska književnost:** Biblija (glej vpr 3)
- Z izrazom orientalske (vzhodne) književnosti označujemo navadno vse književnosti starega in srednjega veka, ki so se razvijale na območju od Afrike do Tihega oceana – v Severni Afriki, na Bližnjem vzhodu, v južni in srednji Aziji ter na Dalnjem vzhodu
- **Najstarejši** med temi književnostmi: egipčanska in sumerska (3000 pr. Kr)
- **Najmlajši:** arabska in japonska (po letu 600)
- Na nastanek in razvoj vseh orientalskih književnosti so zelo vplivala **verstva**; tako njihov najpomembnejši del predstavlja »svete knjige«, ki poleg poučnih spisov vsebujejo tudi izrazito pesniška besedila
- Egipčansko lahko razumemo po Champollionovem razvozlanju hieroglifov -pesništvo in pripovedništvo, epa še ni bilo

43. LIRIKA IN DRAMATIKA SLOVENSKE MODERNE

- slovenska moderna traja od 1899 (izid Cankarjeve Erotike in Župančičeve čaše opojnosti) do 1918 (Cankarjeva smrt)
- **PREDSTAVNIKI:**
  - o D. Kette: Na trgu
  - o J. Murn Aleksandrov: Pesem o ajdi, Ko dobrave se mrače
  - o O. Župančič: Vihar, Duma, Z vlakom
  - o I. Cankar: Hlapci
  - o A. Gradnik: Pisma (cikel pesmi)
- moderna je prvo obdobje v slo. Slovstvu, v katerem se enakomerno razvijejo vse literarne zvrsti/smeri
- sopotniki moderne: Alojz Gradnik, Izidor Cankar, ...
- na začetku je označevala vse novostrunarje – naturaliste, novoromantike, dekadente in simboliste, potem se omejila na zadnje 3 predstavnike ki so prelomili s tradicijo realizma in naturalizma
- uporablja se tudi poimenovanje nova romantika ali pa kar simbolizem

PESNIŠTVO

- Se oprlo na literarne vzorce slovenske ljudske pesmi, Prešerna, slovenskih romantikov in Heineja, kasneje s slogovnimi značilnostmi impresionizma in simbolizma
  - o kratke pesniške oblike, fragmentarna oblika kratke kitice
  - o Kette, Murn – spremenila klasično balado in romanco
  - o Kette je preoblikoval klasični sonet in gazelo
  - o Župančič je sprostil dolgi verz v himnično Dumo (pesnitev)
  - o povdarjanje zvočnosti besede in naravnega ritma
  - o zvočna orkestracija
  - o onomatopoija
  - o barvno slikanje in sinestezija
  - o impresionistična in simbolistična metaforika

- ZADRUGA: tajno dijaško društvo (1892-1898) – literarna in pol. vprašanja – drugi dom Cukrarna (pribežališče brezdomcev, proletarcev in študentov); zbirali se ri Murni in prebirali zlasti slovansko ljudsko in romantično poezijo
- Spodbude iz Dunaja (prenesla Cankar in Župančič) – nova romantika, dekadanca in simbolizem (Paul Verlaine, Charles Baudelaire,...)
- **ZNAČILNOSTI:**
  - o poudarjen senzualizem in umetniška svoboda → programsko izhodišče moderne
  - o življenska utrujenost
  - o individualistična etika
  - o posmeh meščanskim normam
  - o nova metaforika
  - o svobodni verz
  - o protest zoper družbene razmere

DRAMATIKA:

- dosegla svoj umetniški vrh
- predstavniki: Cankar (družbena drama Hlapci), Župančič (tragedija Veronika Deseniška), Fran Seleški Finžgar
- poetična drama Lepa Vida
- komedija Za narodov blagor
- farsa Pohujšanje v dolini Šenflorjanski
- **ZNAČILNOSTI:**
  - o prikazovanje etičnih, socialnih, poltičnih stisk
  - o hrepenenje po osebni sreči in pravičnejšem svetu
  - o prikaz problemov različnih družbenih plasti (Cankar)
  - o Cankarjevi liki bi kot razumniki radi spremnili nepravične družbene razmere, ali pa so pasivni, ali sanjarijo ali hrepenijo po ljubezni in »lepi duši«
  - o Teme: družbene anomalije, strankarstvo, frazerstvo, hlapčevstvo ..
  - o Slog: moderne realistične prvine, zlasti v rikazovanju stvarnega sveta (Kralj na Betajnovi, Hlapci..)..
- Pomen dramatike: Imela velik vpliv na razvoj slovenske dramatike in gledališča, ob Cankarjevem dramskem dialogu in slogu so se zgledovali številni dramski nasledniki

44. SLOVENSKO PESNIŠTVO MED OBEMA VOJNAMA

PREDSTAVNIKI:

- Kosovel: Slutnja (impresionizem), Ekstaza smrti (ekspresionizem), Kons 5 (konstruktivizem, montaža), Pesem št. X
- K. D. Kajuh: Bosa pojdiva dekle obsorej, Slovenska pesem (lirika upora)
- M. Bor: Srečanje, Kri v plamenih
- F. Balantič: Zasuta usta

ZNAČILNOSTI:

- uporniško medvojno pesništvo
- negovova prihodnost
- prvi sledovi futuristične poetike
- montaža
- nelogična analogija
- drzne metafore
- estetika grdega
- zgoščevanje
- onomatopoetsko slikanje in osamosvajanje besed
- med 1920 in 1930 se pri nas razvije **ekspresionizem** kot reakcija na vojno

- o hoteli so iztisniti grozo
- o hočejo nobega človeka, ki bi bil čist grozot vojn
- o disharmonija
- o ideja duhovnega bratstva
- o slog: kontrastno besedilo (uporaba močnih pridevnikov), močne barve, dolgi stavki, kratki eliptični stavki, kriki, medmeti
- o v Evropi bolj lirika in dramatika, pri nas lirika in proza
- **Kosovel:** Imel 3 obdobja – impresionistično (Vas za bori, Slutnja), ekspresionistično (Ekstaza smrti, Rime) in konstruktivistično (Pesem št. X, Sferično zrcalo, Kons. 5)

45. DVOJEZIČNOST – AKTIVNA IN PASIVNA

- Dvojezičnost je lahko **pasivna** → npr. obvladaš aktivno slovenščino, pasivno pa italijanščino kje na Primorskem, če nisi ravno na dvojezničnem področju, ali **aktivno** oba jezika če si na dvojezničnem področju
- **Posamična**, če se sam učiš kakšnega jezika
- **Skupinska**, če se ga uči cela manjšina

46. ROMAN IN NOVELA- PRIMERJAVA LITERARNE VRSTE/ ZVRSTI

- Ne vem če so neumni al kako, ampak men se res ne da vsega še enkrat pisat

47. KAJ VEŠ O RIMSKI LIRIKI

- Delimo jo na Arhaično obdobje, Zlati in srebrni vek in Obdobje poznegra cesarstva

ARHAIČNO OBDOBJE

- Glej značilnosti komedije (vpr 2)
- Razvije se nova komedija → Plavt
  - o Znanih je njegovih 21 komedij, najbolj znana pa je Menehmi ali Dvojčka
  - o Veliko pozornosti posvetil liku sužnja
  - o Vplival je na Shakespeara in Moliera

ZLATI & SREBRNI VEK

- Razvije se lirika
  - o Katul, Tibul, Properc → opevali so svoje ženske
    - Katul opeva Lesbijo, ki jo povzdigne v boginjo (opevanje individualne ljubezni je bila takrat šokantna novost)
    - Je prvi in edini antični lirik v današnjem pomenu besede
    - Carpe diem → njegov moto
- Epika → Vergil: Eneida in Ovid: Metamorfize
- Roman → Petronij: Satirikon
- Tragedija → Seneka (pisal tragedije namenjene javnemu recitiranju ne uprizarjanju, ker Rimljani niso kazali zanimanja)
- Govorništvo → Cicero
- Filozofska proza, zgodovinska proza (Tacit), dnevniška proza

OBDOBJE POZNEGA CESARSTVA

- Književnost je v zatonu
- Roman → Apulej: Zlati osel

48. KNJIŽEVNOST ROMANTIKE

- Prva polovica 19. stoletja
- Glej 10 in 12

49. EP IN ROMAN

Značilnosti epa glej vprašanje 1

ROMAN

- Glej vprašanje 7, 13, 18, 34
- Dolga in obsežna zvrst, veliko število oseb, dolg dogajalni čas
- Junak se pred nami duhovno in osebnostno razvija
- Tradicionalen postane z Don Kihotom
- V realizmu se pojavijo nove vrste romanov: kmečki, proletarski, družbeni, socialni, vojni ; namesto vsevedne priovedovalca se vse pogosteje pojavlja personalni

MODERNI ROMAN:

- Proust: Combray, Joyce: Ulikses
- čutno doživljjanje (pitje čaja v njem vzbudi spomine → TEHNIKA NEHOTNEGA SPOMINA)
- številne primere (konkretna predstava mu predstavlja asociacijo → ASOCIACIJSKA TEHNIKA)
- 1. osebni priovedovalec ali personalni → govori o sebi, kaj on doživlja
- scenska perspektiva
- dolga, velika poved
- zgodba ni več logična (največkrat)

KLASIČEN ROMAN

- časovno logično zaporedje
- avtorjalni priovedovalec ali vsevedni
- panoramska perspektiva

50. JEZIKOVNI PRIROČNICKI

- SSKJ
- slovnica 1976
- terminološki slovar
- slovar tujk
- enciklopedija slovenskega jezika
- odzadni slovar (pripon)
- etimološki slovar
- pravopis 2001

51. SLOVENSKA PROZA V 19. STOLETJU

- Med romantiko in realizmom
- Razmah kratke proze
  - o **POVEST:** 1836 → Cigler: Sreča v nesreči
  - o **ZNAČAJEVKA:** psihološka novela ali obraz → Jurčič: Telečja pečenka
  - o **Feltonistična kratka proza:** odziva se na aktualne dogodke → Kersnik
- Prvi slovenski **roman** → Josip Jurčič: Deseti brat (1866)
- Prva slovenska **umetna priovedka** → Levstik: Martin Krpan
- Prvi slovenski **potopis** → Levstik: Popotovanje od Litije do Čateža
- **Burka** → Fran Levstik: Juntez
- Prvi slovenski **pisemski roman** → Josip Stritar: Zorin (zgled pri Goethe: Trpljenje mladega Wertherja)

52. PESNIŠTVO SLOVENSKE MODERNE

- Začne se 1899 → Cankar: Erotika in Župančič: Čaša opojnosti (pesniški zbirki → najbolj dekadenčni deli v slovenski književnosti)
- Pesništvo se je oprlo na ljudske pesmi, Prešerna in Heineja, pozneje pa privzelo značilnosti simbolizma in impresionizma
- Lirika je osebno izpovedna
- Svoboden verz in ritem
- Poudarjanje zvočnosti besede in naravnega ritma
- Nov vrh doseže ljubezenska pesem, hkrati pa gojijo tudi razpoloženjsko, domovinsko
- Najpogostejsa je kratka oblika pesmi (Murn → impresionizem)
- Kette in Murn sta preoblikovala klasično balado in romanco
- Kette pa tudi gazelo in sonet
- Župančič je sprostil dolgi verz v himnično pesnitev Duma

53. SLOVENSKA LIRIKA V PRVI POLOVICI 20. STOLETJA

SLOVENSKA MODERNA → značilnosti glej gor

- Kette: Na trgu
- Murn: Pesem o ajdi, Ko dobrave se mrače
- Župančič: Duma, Z vlakom

KOSOVEL

- Impresionizem → Slutnja
- Konstruktivizem → Kons 5

POEZIJA UPORA IN REVOLUCIJE → graditeljska poezija (glej gor)

- Karel Destovnik Kajuh: Bosa pojdiva dekle obsorej
- Matej Bor: Srečanje
- France Balantič: Zasuta usta

54. EPIKA V VERZIH IN PROZI